

O familie nobiliară românească din Țara Hațegului în secolele XV-XVIII – Ponorenii

Efortul antiotoman al Transilvaniei în secolul XV a prilejuit, cum se știe, afirmarea prin intermediul actului scris a sute de familii românești dintr-o serie de regiuni unde pătrunderea organizării feudale de model apusean fusese doar formală și periferică înainte de 1400¹. Această afirmare a presupus pentru cnejii români trecerea de la stăpânirea tradițională a satelor, bazată pe principiile dreptului cutumiar (cnezial și românesc), la stăpânirea acestor bunuri prin mijlocirea documentelor de danie (în fapt, cel mai adesea, de confirmare) regale și voievodale, documente ce oficializau dreptul cnezial sau introduceau dreptul nobiliar. În esență, năzuința micilor feudali români era de a obține confirmări cu drept nobiliar pentru posesiunile lor, cu scopul de a-și putea păstra în siguranță stăpânirile și de a evita uzurpările din partea “adevăraților nobili” ai regatului.

Cea mai sigură cale în vederea realizării acestei dorințe era îndeplinirea de “fidele servicii” către puterea centrală. Un moment favorabil în acest sens a fost domnia lui Sigismund de Luxemburg (1387-1437)², dar apogeul acestor posibilități de afirmare a fost oferit de epoca lui Iancu de Hunedoara (1441-1456)³ și de domnia regelui Matia Corvinul (1458-1490)⁴. Rolul cnejilor (alături de cele

¹ Vezi Ioan A. Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, 1991, p. 27-57.

² K. G. Gündisch, *Cnezii români din Transilvania și politica de centralizare a regelui Sigismund de Luxemburg*, în vol. “Ștefan Mateș la 85 de ani”, Cluj-Napoca, 1977, p. 235-237.

³ Șt. Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în “Studii și cercetări de istorie” (Cluj), VIII, 1957, nr. 1-4, p. 25-67; A. A. Rusu, *Cnezi români din Transilvania în epoca lui Iancu de Hunedoara - Căndeștii din Râu de Mori*, în “Revista de istorie”, 37, 1984, nr. 6, p. 556-568.

⁴ I. Drăgan, *Românii din Transilvania în lupta antiotomană din a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, XXVII, 1985-1986, p. 67-78.

ale nobilimii mici și mijlocii, orașenimii și păturilor superioare din rândul secuilor și sașilor) era apreciat cu deosebire în două direcții: a) politica de întărire a puterii centrale și de combatere a tendințelor centrifugale ale marii nobilimi; b) creșterea prestigiului și forței regatului în exterior, dar mai ales în sensul combaterii presiunii otomane.

Pe aceste căi, în primul rând ca oșteni reductabili în conflictele cu turcii, s-au remarcat și au pătruns în izvoarele scrise ale vremii reprezentanții câtorva zeci de familii cneziale și de origine cnezială din Țara Hațegului⁵. Un membru al unei astfel de familii a fost Petru, fiul lui Stroia (*Ztroya*) de Ponor, care în noiembrie-decembrie 1447 l-a însoțit pe Iancu de Hunedoara în expediția sa din Țara Românească, întreprinsă cu scopul readucerii acesteia în frontul anti-otoman⁶. Pe parcursul acestei expediții, la 4 decembrie 1447, Petru de Ponor obținea un document de danie, emis la Târgoviște, în favoarea sa și a unor rude ale sale. Dania era însoțită de un mandat emis de Iancu de Hunedoara în calitate de "gubernator al Regatului Ungariei" și de "voievod al Țării Românești", către capitlul din Alba Iulia, pentru punerea amintitului Petru, a fraților săi Șerban (*Sorban*) și Hălmagiu (*Halmad*) și a unor rude, acum frați de moșie (Stroia, fiul lui Nicolae și Ștefan, fiul lui Stanciul), în stăpânirea unei treimi a posesiunii Ponor (deținută anterior după dreptul cnezial) și a unei treimi din Ohaba (= Ohaba-Ponor), ambele primite acum cu regim nobiliar⁷. Este de presupus că acest Petru, fiul lui Stroia, era unul din apropiații voievodului (gubernatorului) Iancu sau că se distinsese prin deosebite fapte de arme, din moment ce tocmai la Târgoviște, în plină campanie, era atât de generos răsplătit prin confirmare, danie și, practic, înnobilitare.

Știri despre familia acestui hațegan se cunosc foarte puține. Nagy Iván consemnează un Ștefan de Ponor, pe la 1792, cu o nepoată numită Ilca și care a trăit în veacul XIX⁸. Ioan Cavalier de Pușcariu înregistrează o serie de familii și, mai ales, nume de persoane de la Ponor, apărute în surse între 1446 și 1893, dar fără nici o încercare de a stabili anumite legături între ele⁹. Un progres este marcat prin lucrarea lui Csánki Dezső dedicată geografiei istorice a Ungariei în epoca

⁵ A. A. Rusu, Ioan A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea*, I (1402-1473), Cluj-Napoca, 1989, passim.

⁶ Fr. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, în anii 1447-1448*, în "Studii. Revistă de istorie", 16, 1963, nr. 5, p. 1049-1072.

⁷ *Ibidem*, p. 1067-1069; *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, vol. I, București, 1977, p. 394-396; A. A. Rusu, Ioan-A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 165.

⁸ Nagy I., *Magyarország családai czimerekkel és nemzekerendi táblakkal*, vol. IX, Pesta, 1862, p. 453.⁵

⁹ I. Cav. de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, partea I, Sibiu, 1892, p. 49; partea a II-a, Sibiu, 1895, p. 75, 115, 164, 294, 296, 300, 331, 373, 384, 400, 402 etc.

Hunedoreștilor, unde sunt consemnate date despre istoria posesiunii Ponor și a familiilor care au stăpânit acolo¹⁰, dar fără să i se acorde vreo atenție specială pomenitului Petru. Abia prin anii '80 ai secolului nostru, publicarea unor documente inedite despre posesiunile Ohaba și Ponor și despre Țara Hațegului în genere avea să deschidă noi perspective pentru investigarea temei evocate¹¹. Pe de altă parte, monografia dedicată Țării Hațegului de către Radu Popa¹² urma să ofere cadrul cel mai adecvat continuării cercetărilor de genealogie.

Cu toate aceste noi cercetări, înaintașii lui Petru, fiul lui Stroia de Ponor nu au putut fi descoperiți și, probabil nici nu vor fi, deoarece ei au stăpânit după dreptul românesc și cnezial și nu s-au aflat în atenția actului scris. Însă Petru mai apare odată în acte, înainte de 4 decembrie 1447, anume între vecinii și megieșii micilor feudali din Livadia (Oprian, Fratu, Vlad, Stan), cu ocazia punerii acestora în stăpânire, la 6 iunie 1447¹³. Următoarea consemnare a lui Petru de Ponor se face după mai bine de zece ani. La 8 iunie 1458, regele Matia Corvinul "dăruiește" (de fapt confirmă) lui Ladislau, fiul răposatului Stanciul (*Stanczwl*) de Ponor și prin el verilor săi dinspre tată, Petru și Hălmațiu de Ponor, ca și copărtașilor Ioan, fiul lui Șerban și Nicolae Roman a treia parte a posesiunilor Ponor și Ohaba¹⁴. În aceeași zi, Ladislau, fiul lui Stanciul și fratele său Mihail sunt dăruiți de rege și cu jumătatea din Ponor care aparținuse lui Dumitru, fiul lui Barbu de Râu Bărbat, mort fără moștenitori direcți¹⁵. E firesc ca în acești Petru și Hălmațiu să-i vedem pe fiii lui Stroia, pomeniți și la 1447 și să-l considerăm pe tatăl acestora frate cu Stanciul. Dacă Stanciul, tatăl lui Ștefan, cel consemnat la 1447, este identic cu acela menționat drept tată (răposat) al lui Ladislau și Mihail la 1458, atunci, evident, aceștia doi din urmă și cu Ștefan sunt frați. Se cuvine remarcat că, spre deosebire de vremea lui Iancu de Hunedoara, când pe prim plan era Petru, fiul lui Stroia de Ponor, după mai bine de zece ani, sub domnia lui Matia Corvinul, se afla în plină ascensiune vărul său Ladislau, fiul lui Stanciul de Ponor. Numai că descendența neamului nu avea să fie dusă mai departe de urmașii lui Ladislau, ci de către cei ai unchiului său Stroia. De la 1458 până spre finalul secolului XV, știrile despre familia menționată din

¹⁰ Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. V, Budapesta, 1913, p. 128, 220, 241.

¹¹ C. Feneșan, *Ohaba și Ponor - două moșii românești din Țara Hațegului și stăpânii lor în secolele XV-XVI*, în "Sargetia", XVIII-XIX, 1984-1985, p. 181-194; A. A. Rusu, Ioan A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, passim.

¹² R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, passim.

¹³ A. A. Rusu, Ioan A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 139-140.

¹⁴ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 185-186, cu observația noastră că Petru și Hălmațiu nu sunt frații, ci verii lui Petru.

¹⁵ A. A. Rusu, Ioan A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 234-236.

Ponor sunt rare și incerte. Se poate însă bănuși că reprezentanții acestei familii au avut o serie de probleme legate de vechii și noii competitori care-și disputau Ponorul, Ohaba și alte sate și părți de sate din jur. Concurenți serioși în acest sens nu erau numai familiile nobiliare, ci chiar Hunedoreștii (Corvineștii) și cetățile regale din regiune, anume Hațegul, Deva și Hunedoara. Încă din secolul XIV, Ponorul fusese inclus în domeniul cetății regale Hațeg (pentru a asigura venituri și alte avantaje puterii centrale), dar cnejii locali continuaseră să-l stăpânească de fapt. În 1404, un grup de cneji din Râu Bărbat, frații Barbu, Dumitru, Ștefan, Danciu și Giurcă, fiii lui Lelu, primeau document de stăpânire pentru o mare parte din Ponor¹⁶. Un urmaș al lor, anume Dumitru, fiul lui Barbu, murea, cum s-a văzut, cu ceva înainte de 8 iunie 1458, fără moștenitori direcți și pierdea jumătatea de Ponor, care intra în dreptul de danie al coroanei și ajungea la Ponorenii. Între timp, mai pătrunseseră ca stăpâni la Ponor și Căndeștii de Râu de Mori, care primiseră la 29 ianuarie 1458 mai toate satele și părțile de sate ce aparținuseră pomenitului Dumitru, fiul lui Barbu de Râu Bărbat¹⁷ (inclusiv jumătatea de Ponor, pe care o vor avea teoretic până în 8 iunie 1458, când trecea, cum s-a menționat, la amintitul Ladislau de Ponor). Dar diploma acestui Ladislau (pentru jumătate din Ponor), obținută prin ignorarea daniei mai vechi făcute Căndeștilor, va rămâne mult timp, credem, caducă. De aceea, el și ai săi se vor bucura o vreme doar de treimea Ponorului, recunoscută oficial la 1447 și reconfirmată la 1458.

Încă Petru, fiul lui Stroia cu ai săi primiseră partea lor din Ponor cu drept nobiliar (1447), ceea ce ar fi presupus desprinderea acesteia din domeniul cetății, dacă acest fapt nu se petrecuse anterior. Dar la 1453, când Iancu de Hunedoara dobânda de la regele Ladislau vreo 20 de sate din Hațeg (alături de multe altele), între ele figura și Ponorul, inclus formal în domeniul Devei¹⁸. Moartea subită a lui Iancu la Zemun (1456) a lăsat lucrurile incerte, situație care s-a prelungit mult timp și după accederea la coroană a fiului său Matia. Teoretic, uriașul domeniu al lui Iancu trebuia să-i revină fiilor (fiului) lui, dar situația a rămas neclară până în 1458, iar apoi, regele Matia a stăpânit ținuturile Hunedoarei și Hațegului, "de sus", ca și cum acestea ar fi făcut parte dintr-un domeniu regal, în care vechii stăpâni feudali locali (mulți considerați familiari, adică mici vasali, ai suveranului, cum fuseseră și ai lui Iancu) își dețineau în continuare proprietățile, și le disputau, le lăsau moștenire etc. Apartenența unor pământuri deținute de feudali la un domeniu de cetate, presupunea totuși anumite obligații față de cetate, obligații de care acești mici nobili voiau să scape, prin ieșirea de sub autoritatea cetății.

¹⁶ *Ibidem*, p. 46-47.

¹⁷ *Ibidem*, p. 226-228.

¹⁸ *Ibidem*, p. 183.

În intervalul 1459-1480, documentele pun în lumină o acerbă controversă între Căndeștii din Râu de Mori și nobilii din Râu Bărbat pentru deținerea câtorva posesiuni și părți de posesiune, între care și o jumătate din Ponor. La 12 iulie 1482, când Ioan Corvinul, fiul lui Matia, primea de la rege o generoasă danie, Ponorul figura ca parte a domeniului Hunedoarei¹⁹, lucru valabil și pentru actele din 1506 și 1510, când uriașul domeniu ieșea din patrimoniul Corvineștilor, prin stingerea neamului²⁰.

În deceniul 1480-1490, disputa este oprită în urma împăcării și înțelegerii dintre cei din Râu Bărbat și Căndești, din 1479 (acestora din urmă revenindu-le și controversata jumătate din Ponor), precum și în urma amintitei donații către vlăstarul regesc, din 1482. Deci, în ciuda daniei către Hunedorești (Corvinești) și a apartenenței formale la domeniile de cetate, Ponorul a continuat să fie stăpânit de fapt, la teritoriul, de către foștii cneji locali, înnobilați între timp și care, evident, voiau să scape de sub tutela cetății. După moartea lui Matia (1490), controversele pentru o serie de posesiuni ce fuseseră donate lui Ioan Corvinul - inclusiv pentru Ponor - reîncep pe față. Apar neînțelegeri și certuri chiar în interiorul grupurilor de nobili din aceleași familii (exemple: cei din Râu Bărbat sau Căndeștii). Aceștia, ca și nobilii din Ponor, se ridică acum cu mai mult curaj, direct sau indirect contra lui Ioan Corvinul. În mod indirect (contestând apartenența posesiunilor lor la domeniul de cetate), au procedat la 1492 nobilii Ioan, Petru, Stroia și Voinea sau Oană (*Wohna*) de Ponor, care s-au adresat voievodului Transilvaniei, Ștefan Bathory, pentru a obține de drept scoaterea treimii lor din Ponor și Ohaba, de sub autoritatea cetății Hunedoara, la al cărei domeniu fusese anexată ilegal odinioară²¹. Voievodul le aprobă cererea și poruncește autorităților s-o ducă la îndeplinire, iar regele Vladislav II, în 1493, face chiar mai mult: el îi confirmă pe nobilii Petru, Ioan și Stroia de Ponor în stăpânirea posesiunii Ohaba și a unei jumătăți din Ponor, pe care ei, de fapt, le stăpâneau și le avuseseră din vechime strămoșii lor²². Acest nou Petru este menționat la 8 iunie 1499²³, 1 septembrie 1500²⁴ și ulterior cu porecla Turcu (*Turcus*), care va deveni nume de familie al acestor Ponoreni pentru vreo câteva generații. De-acum, acești nobili de Ponor vor ajunge tot mai activi: într-un document din 16 iulie 1493, Petru

¹⁹ Ioan A. Pop, *Mărturii documentare privind domeniul Hunedoara la sfârșitul secolului al XV-lea*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Historia, XXXII, 1987, fasc. 2, p. 16-24.

²⁰ I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, București, 1973, p. 132-138, 141-144.

²¹ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 187-188.

²² *Ibidem*, p. 188.

²³ Arhivele Naționale Maghiare, Dl. 30 494 (în continuare ANM).

²⁴ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 189.

de Ponor apare drept om de mărturie regesc²⁵; în altul, din același an, se menționează nobilul Nicolae de Paroș, care zălogește acestui Petru, “fiul răposatului Hălmațiu de Ponor”, un sfert din părțile lui de posesiune situate în Ponor și Ohaba²⁶; la 9 decembrie 1493 și la 22 iunie 1495, se consemnează că nobilii din Ponor (Ioan, Petru, Voinea-Oană, Vâlcul, Roman, Stroia, Ianul) s-au împotrivit la punerea în stăpânire a nobilului Ladislau Arca²⁷, la Livadia și Valea Lupului²⁸; în 1496, aceiași nobili (Stroia, Petru, Ioan, Oană, Vâlcul, Daniel și Roman de Ponor) se opun Căndeștilor care voiau să fie introduși iarăși, ca urmare a unei “noi donații”, în stăpânirea jumătății de Ponor (alături de alte vreo 20 de posesiuni)²⁹; opoziția față de Căndești se repetă în 1499, de data aceasta doar prin Stroia, Vâlcul și Petru Turcu de Ponor³⁰; aceștia din urmă obțin la 20 august 1500 un document din care reiese că li s-au hotărnicit, fără împotrivire, posesiunile Ponor și Ohaba³¹, ca și cum le-ar fi avut în întregime, ceea ce nu era tocmai adevărat.

În 1504, nobilii Petru (Turcu) și Vâlcul sau Vâlciul (*Walchwl*) de Ponor, în numele lor și al fraților lor (de sânge) după tată, Stroia, Voinea (*Vohna*), Roman și Stanciul (*Ztanchwl*), se adresează voievodului Transilvaniei, Petru de Szentgyörgy și de Bozin, pentru împărțirea posesiunilor lor (ieșirea din indiviziune) din satele Ponor și Ohaba³². Un document din 1505 consemnează o cerere a lui Petru Turcu, Ioan și Stroia de Ponor pentru eliberarea de la capitlul din Alba Iulia a unui act privind modul de hotărnicire a unei posesiuni³³. La 1511, aceiași Petru Turcu, Stroia, Voinea, Roman, Stanciul, Vâlcul, alături de Ianul (Ionul), Vâlcean sau Vâlsan (*Wlzan*) și Mihail se plâneau autorităților comitatense hunedorene că nu s-a făcut o dreaptă delimitare și împărțire la Ponor și Ohaba, în privința unui loc de pescuit, a unei păduri, a unei ape numite Bloșca (*Bloscha*) și a uneia numite Apa Morii (*Aqua Molendini*)³⁴. Grupuri de nobili din Ponor, adică majoritatea celor pomeniți mai sus, sunt consemnați ca membri ai adu-

²⁵ ANM, Dl. 29 555.

²⁶ ANM. Dl. 29 586.

²⁷ Vezi, despre familia Arca, A. A. Rusu, Ioan A. Pop, *Familia nobiliară românească Arca din Țara Hațegului (sfârșitul sec. XV - începutul sec. XVI)*, în “Acta Musei Napocensis”, XXI, 1984, p. 211-225.

²⁸ ANM. Dl. 29 560, Dl. 30 489.

²⁹ Hurmuzaki, II/2, p. 378-379.

³⁰ ANM. Dl. 30 494.

³¹ ANM, Dl. 30 949.

³² C. Feneșan, *op. cit.*, p. 189-190.

³³ *Ibidem*, p. 190.

³⁴ *Ibidem*, p. 190-191.

nărilor hațegane districtuale, ținute în 1508 (Ionul, Oană, Petru Turcu, Roman, Stanciul, Stroia, Vâlcean) și 1519 (Ioan, Ionul, Iuan, Petrul, Stanciul, Vâlcean)³⁵.

Natural, rămâne de lămurit chestiunea relației de rudenie a acestor nobili de Ponor de la cumpăna secolelor XV și XVI, cu cei consemnați la jumătatea veacului XV, în speță cu Petru, Hălmagiu și Șerban, fiii lui Stroia și cu Ladislau, Ștefan și Mihail, fiii lui Stanciul. Un document emis la 27 mai 1544³⁶ elucidează în mare parte această problemă, deoarece la acea dată autoritățile comitatului Hunedoara adevăresc o înțelegere patrimonială între două grupuri de nobili din Ponor, a căror filiație este dată pe patru generații. Astfel, se adevărește că nobilii Petru Turcu și Vlad Turcu de Ponor au plătit 10 florini nobililor Petru, Iovănaș sau Iovanăș (*Jowannos*) și Todor (*Thodor*), fiii lui Hălmagiu (*Halmacz*), Ioan și Petru, fiii răposatului Stoica (*Zthoyka*), Stoica și Dumitru, fiii răpostului Micle (*Mykle*), Nicolae, fiul lui Egidiu și Gligul (*Glygwł*), fiul lui Iovănaș Miclonea (*Jowanos Myklona*) de Râu Alb, în contul darurilor de nuntă și veșmintelor (*res paraphernales et vestitura*) convenite fetelor nobilei doamne Ilca (*Ilka*), fiica răposatului Hălmagiu de Ponor și bunica celor de mai sus, daruri și veșminte care trebuiau să provină legal din bunurile și drepturile de stăpânire ale acestui Hălmagiu. Prin urmare, darurile de nuntă și veșmintele respective au fost estimate la 10 florini, plătiți, în mod firesc, de către Petru și Vlad Turcu, fiii lui Petru Turcu și nepoții lui Hălmagiu, care moșteniseră bunurile imobiliare ale acestuia. Credem că acești petenți din 1544 trebuie să fie nepoții Ilcăi, adică fiii fiicelor acesteia, iar tații lor numiți în document (Hălmagiu, Stoica, Micle, Egidiu, Iovănaș) trebuie să fi fost ginerii acelei Ilca. Fetele Ilcăi erau verișoare cu Petru și Vlad Turcu, deoarece Ilca fusese sora tatălui celor doi.

În 1555, Vlad Turcu, pomenit mai sus, era mort, fiindcă văduva lui, nobila doamnă Margareta³⁷ și fiii săi, Petru și Iovănaș, dăduseră nobilei doamne Neacșa (*Nexa*) - fiica răposatului Ioan Turcu de Ponor și soția nobilului Mihail, fiul răposatului Laslău (*Lazlo*) de Râu Alb - și fiilor acesteia bunurile convenite din părțile de posesiune Ponor și Ohaba ca daruri de nuntă, veșminte, pătrime a fetelor și alte onoruri (*res paraphernales et vestitura sue puellaris, quartalitia ac alii honores*)³⁸. O altă Neacșa, fiica lui Vlad Turcu și a Margaretei, amintiți mai sus, primea și ea, în 1572, de la frații săi, nobilii Petru și Iovănaș Turcu, toate drepturile socotite ca zestre și daruri de nuntă (adică pătrimea convenită fetelor,

³⁵ ANM, Dl. 29 928, Dl. 30 551. Vezi și A. A. Rusu, *Dovezi pentru continuitatea adunărilor românești din Țara Hațegului după mijlocul secolului al XV-lea*, în "Sargetia", XVIII-XIX, 1984-1985, p. 179; Ioan A. Pop, *Instituii medievale...*, p. 64-65.

³⁶ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 191-192.

³⁷ În registul lui C. Feneșan, *op. cit.*, p. 192, este consemnată greșit drept Magdalena în loc de Margareta.

³⁸ *Ibidem*.

veșminte și alte onoruri), din bunurile familiei de la Ponor și Ohaba³⁹. Această Neacșa avea o istorie interesantă: ea era văduva răposatului Ioan Stroia de Ponor și Ohaba și soția unui Dan Dicul (*Dan Dikül*), caracterizat drept iobag (*iobagyó*) și venea să-și ceară drepturile după ce făcuse și a doua nuntă (?).

Mai există un document de la 1560, prin care “regele ales al Ungariei” și principele Transilvaniei, Ioan Sigismund, îi convoacă pe nobilii Ioan, Ianul Aga (*Janwol Aga*), Dionisie, fiul lui Iovănaș Borna, pe Mihail Bancea (*Bancha*) de Ponor, pe doamna Ilca, văduva nobilului Ioan Stroia și pe fiul acestuia, Ladislau Stroia, în fața scaunului princiar de judecată deoarece erau acuzați de nobilul Ioan Turcu (în alte surse Iovănaș) de Ponor că au abătut apele pârâului Ohaba de la vechea sa moară din posesiunea Ohaba la cea nouă, construită de către cei reclamați⁴⁰. Din păcate, nu se știe în ce relații de rudenie erau aceștia cu nobilul Ioan Turcu. Ei puteau să fie rude mai îndepărtate, urmași ai altor fii ai lui Hălmașiu (Vâlcul, Stroia, Voinea, Roman, Stanciul) sau numai descendenți ai fraților copârtași, pomeniți la Ponor și Ohaba încă din prima jumătate a secolului XV.

De la acest punct (finalul secolului XVI și începutul celui următor), s-au cules date despre Ponoreni din colecția genealogică manuscrisă a lui Mike Sandor, care conține o schiță lacunară a acestei familii, de la Hălmașiu de Ponor până în secolul XVIII⁴¹. Un document de la 1579 relevă faptul că Ioan (Iovănaș) Turcu, fiul lui Vlad Turcu și al Margaretei, era numit și Vlădonea, Vlădonia sau Vlădonea (*Vladonya*), ceea ce înseamnă “fiul lui Vlad”. Pe la 1620, sunt consemnați doi fii ai acestui Iovănaș, numiți Vlad Vlădonea și Petru Vlădonea. De aici încolo, vechea poreclă Turcu, păstrată trei generații, este înlocuită cu apelativul Vlădonea, devenit nume de familie. Petru Vlădonea va avea un fiu numit Ioan Vlădonea (pomenit pe la 1679), care din cele două căsătorii ale sale - prima cu Eufrosina Hornea (*Hornya*) și a doua cu Elisabeta Fordan sau Farkas) - a avut șase copii, menționați la 1707. Cel mai mare a fost Petru Vlădonea, singurul din prima căsătorie, iar ceilalți au fost Pavel Vlădonea, Ioan Vlădonea și Vlăduț (*Vladucz*) Vlădonea, alături de fetele Ana și Sara. De la Petru, este cunoscut un singur urmaș, Ioan Vlădonea, care va fi trăit pe la jumătatea secolului XVIII. Dintre ceilalți copii, Pavel a avut o fată Elisabeta și un băiat Ioan (pomeniți la 1759), iar acesta din urmă a avut două fete, Susana și Cristina. Cu acest Ioan pare să se fi stins neamul pe linie masculină, dar, de fapt, s-a stins numai ramura urmărită de noi. Așa cum s-a menționat, o serie de Ponoreni vor fi activi în întreg secolul XIX și vor mai purta nume ca Ilca sau Petric. Mike Sandor arată că din neamul

³⁹ *Ibidem*, p. 193-194.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 192-193.

⁴¹ Mike Sándor, *Collectio Genealogicae Nobilitatis Transsilvanicae*, B1, p. 302 (Manuscris la Biblioteca Academiei, filiala Cluj, mss. latine, cota provizorie A. 421).

lui Petru Turcu, cel pomenit la 1544, descindea Petric de Ponor, înregistrat la 1893 drept nobil român⁴².

Istoria Ponorenilor, schițată mai sus, este de fapt istoria unei familii din mica nobilime românească din Transilvania, asemănătoare cu a miilor de familii de acest rang din anumite regiuni ale voievodatului și apoi principatului. Primii Ponorenii au ieșit din anonim datorită afirmării lor în luptele pentru sprijinirea puterii centrale și susținerea rezistenței antiotomane în voievodatul Transilvaniei și regatul Ungariei, pe de o parte, și datorită tendinței autorităților de uniformizare a structurilor eterogene ale regatului și de oficializare a stăpânilor de tip feudal prin intermediul actului scris (diplomei regale), pe de altă parte. Din câte se cunoaște, familia nu a stăpânit în alte zone, decât pe cursul superior al Streiului, în principal, la Ponor și Ohaba-Ponor. Ultima așezare făcea parte dintre cele cam 20 de "ohabe" (cu variante ca "ohăbița", "hobița", "haba" etc.) cunoscute în Țara Hațegului și care erau mici sate, întemeiate de locuitorii unui sat mai vechi din vecinătate (conduși de cnez), prin "roire", după cum se petreceau lucrurile în întreaga Europă⁴³. Înțelesul numelui de "ohabă" (= *vilia libera*) era acela de "sat liber de a fi stăpânit de întemeietori", poate scutit pentru un timp, dar apoi cu anumite îndatoriri față de puterea centrală și, natural, cu îndatoririle feudale obișnuite față de stăpâni, adică față de cnejii (nobilii) locali.

În cazul nostru, Ponorul este așezarea-mată sau așezarea originară. El a făcut parte dintr-un vechi cnezat, alături de "Strei" (un sat apropiat de Ponor, probabil Livadia de Câmp, cum s-a presupus⁴⁴, dar în nici un caz Streisângeorgiu⁴⁵, situat în afara Țării Hațegului sau Streiu-Plopi⁴⁶, aflat și el mult prea departe) și de Livadia (de Coastă), după cum arată documentul de danie către fiii lui Lelu, din 1404, dacă nu cumva în acest document este vorba doar de stăpânire cnezială în satele respective și nu de un cnezat format din acele sate, cum pare că s-a exprimat cel ce a redactat textul. Oricum, cel puțin 12 sate din zonă, între care și Ponorul, au făcut parte din cnezatul mai întins, numit "de vale", cu centrul la Râu Bărbat⁴⁷, stăpânit de cnejii din familia omonimă. Este probabil ca în virtutea acestui fapt să fi pretins Leleștii de Râu Bărbat diplomă de confirmare pentru Ponor și satele vecine, suprapunându-se astfel cnejilor locali pe care au încercat, fără mult succes, să-i disloce. Nu este exclusă nici posibilitatea ca între urmașii lui Lelu și Ponorenii de la jumătatea secolului XV să fi existat anumite relații de rudenie, dar, în stadiul actual al cercetărilor, acestea nu se pot reconstitui.

În secolul XV, stăpânirile de tip cnezial sunt înlocuite cu cele nobiliare și, odată cu aceasta, unitățile teritoriale tradiționale - cnezatele - sunt înlocuite cu posesiunile,

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Pentru noțiunea de "ohabă" și pentru ohabele Țării Hațegului, vezi R. Popa, *op. cit.*, p. 107-108, 140, 184-188 etc.

⁴⁴ R. Popa, *op. cit.*, p. 102.

⁴⁵ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 182.

⁴⁶ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 1059.

⁴⁷ R. Popa, *op. cit.*, p. 171-173.

donate, de fapt confirmate, de către puterea centrală. Ponorenii sunt în concurență cu familia mult mai puternică, cum au fost Cârdeștii de Râu de Mori și chiar Hunedoreștii (Corvineștii), care - cei din urmă - preferau ca Ponorul și Ohaba să facă parte din domeniul cetăților (Deva și apoi Hunedoara). Datorită acestor vicisitudini și creșterii numărului de moștenitori și concurenți la stăpânire, proprietățile s-au divizat mereu. Ponorenii au sărăcit și în urma numărului mare de procese și a drepturilor bănești (sau în bunuri mobiliare) convenite fetelor la căsătorie în contul zestrei și al darurilor de nuntă. Cu toate acestea, ei au rămas mereu ca stăpâni mărunți - mici nobili - la Ponor și și-au purtat peste veacuri cu mândrie nobilitatea - garanția statutului lor social superior.

Membrii familiei au avut inițial, după obicei, doar nume de botez, la care se adăuga particula "de Ponor", adică numele moșiei deținute din vechime. Ulterior, spre finalul secolului XV, Petru, fiul lui Hălmașiu de Ponor, primește porecla "Turcul", probabil ca urmare a luptelor sale la sud de Dunăre sau a unei perioade de robie la turci (cum s-a întâmplat și cu o familie românească din Banat, cam în aceeași perioadă⁴⁸). Porecla devine nume de familie până când, în jurul anilor 1560-1570, nepotul primului Petru, numit Iovănaș Turcu, primește supranumele de Vlădonea, fiindcă el era fiul lui Vlad. De aici încolo, numele familiei rămâne Vlădonea (de Ponor) până în secolul XVIII, când neamul (ramura urmărită de noi) se stinge.

În ciuda unor influențe și interferențe inerente, a unor adaptări și alianțe matrimoniale, se știe astăzi că urmașii lui Stroia de Ponor și-au păstrat peste veacuri caracterul etnic românesc. În genere, fetele s-au măritat în regiune, tot cu români, cum au făcut fiicele Ilcăi, cele două Neacșe etc., iar băieții, chiar și cei căsătoriți cu nobile maghiare, și-au botezat copiii, prioritar, cu nume tradiționale românești, din calendarul ortodox sau creștine comune. Câteodată, băieții cei mari, destinați să reprezinte familia în lumea exterioară districtului hațegan, să facă oarecare carieră, erau chemați cu nume din patrimoniul creștin comun, ușor traductibile (ca Ioan, Petru, Pavel), dar ceilalți continuau să se cheme românește, uneori chiar cu diminutive de alint (Vlăduț) sau cu nume articulate cu articolul hotărât enclitic, specific limbii române. Importante sunt numele de Vlădonea (fiul lui Vlad), Miclonea (fiul lui Micle), Opronea (fiul lui Oprea) etc. sau forma lor la plural, de genul Vlădoni, Micloni, Opronii (adică urmașii lui Vlad, Micle sau Oprea), tipice pentru onomastica românească și păstrate până azi în Țara Hațegului.

Cu un asemenea trecut multiseclar, suntem convingși că și familiile din Ponor s-au situat la începutul secolului XIX printre celelalte 12.500 de familii nobiliare românești din Transilvania, care au pregătit elita mișcării naționale pentru un viitor ce avea să conducă la geneza statului național român unitar.

Ioan-Aurel Pop
(Universitatea din Cluj-Napoca)

⁴⁸ Ioan A. Pop, *Instituții medievale...*, p. 141-156.

Une famille noble roumaine du Pays du Hațeg aux XVe-XVIIIe siècles

Résumé

L'auteur présente l'adaptation d'une famille roumaine d'origine cnéziale de Transylvanie aux règles féodales occidentales apportées par les maîtres hongrois du pays.

En même temps, on trace une esquisse généalogique de cette famille, avec toutes les parentés connues entre les XV-e - XVIII-e siècles.

